

KATOLİKLİK-ORTODOKSLUK ÇATIŞMASI ÇERÇEVESİNDE UKRAYNA'NIN JEOPOLİTİĞİ

Tarık DEMİR*

Öz

Michael Mann tarafından toplumsal iktidar kaynakları ideolojik, ekonomik, askeri ve politik olmak üzere dört kategori altında değerlendirilmiştir. Çalışmada ideolojik iktidar kaynaklarından biri olan din kurumunun geçmişten bugüne Slav dünyasının Katoliklik-Ortodoksluk temelli bölünmüşlüğündeki rolüne değinilmiştir. Doğu Avrupa ve Baltık bölgesinde geçmişten bugüne kadar süregelen çatışmalara eşlik eden dinsel söylemin varlığı, ülkesel sınırların belirlenmesi ve toplumların örgütlenmesinde bölgesel güçler için meşruiyet kaynağı olagelmıştır. Temel olarak Ukrayna toprakları üzerinde Rusya ve Polonya arasında jeopolitik nedenlerden dolayı cereyan eden bu mücadeleye, Katoliklik-Ortodoksluk temelli bir mezhepsel karşıtlık ilişkisi üzerinden dinsel bir söylem eşlik etmiştir. Böylesi bir mezhepsel karşıtlık sürecinin oluşmasında, iki Slav ulusu olarak Rusların ve Polonyalıların Hıristiyanlığın farklı mezheplerine iltisak etmeleri sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak da Doğu ve Batı Slavları arasında günümüze kadar varlığını sürdüreceği olan ve telifi zor görünen bir mezhepsel karşıtlık oluşmuştur. Çalışmada ayrıca bu mezhep temelli karşıtlık ilişkisi Slav hukuku ya da töresi anlamına gelen "pravoslavie" kavramı ışığında analiz edilmiştir. Bunun dışında Polonya ve Rusya devletlerinin Ukrayna coğrafyasına hâkim olma mücadelesine bakıldığında her iki siyasi birimin de Hıristiyanlık inancının farklı mezheplerine iltisak etmelerinin önemli dönüm noktalarını oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışmanın zaman aralığını Polonya Kralı I. Mieszko'nun (966) ve Rus Knezi Vladimir'in (988) paganlıktan Hıristiyanlığa iltisak etikleri tarih ile Ukrayna topraklarının Rusya'ya bağlandığı 1654 tarihli Pereslav Antlaşması'na kadar olan dönem teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna, Katoliklik, Ortodoksluk, Polonya, Rusya.

THE GEOPOLITICS OF UKRAINE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE CONFLICT OF CATHOLICISM-ORTHOODOXY

Abstract

The social sources of power was evaluated under four categories as political, military, economic and ideological by Michael Mann. In this study the focus is on the religion as one of the sources of ideological power and its influence upon social separation based on Catholicism-Orthodoxy dichotomy existing in the Slavic world from the past to present. The existence of religious discourse accompanying the conflicts occurred in Eastern Europe and Baltic region has been a source of legitimacy for regional powers in the identification of territorial boundaries and in the organization of societies. Basically the cited struggle occurred on the territory of Ukraine between Russia and Poland due to geopolitical reasons accompanied a religious discourse through a relationship of sectarian opposition based on Catholicism-Orthodox dichotomy. The Russians and the Poles associated with the different denominations of Christianity as two Slavic nations triggered such a sectarian opposition process. As a result, a uncompromising sectarian opposition between Eastern and Western Slavs formed and it existed until present. In this study besides this relationship of sectarian opposition was analyzed in the context of the concept of pravoslavie which means Slavic law or custom. Apart from this, it can be stated that in the history of the struggle of the Polish and Russian states to dominate the geography of Ukraine, the fact that both political units were related to the different denominations of Christianity constitutes important turning points. The time span of the study was the time when the Polish King Mieszko I (966) and Russian Knez Vladimir (988) joined to Christianity and the period until the Pereslav Treaty of 1654, when Ukraine was tied to Russia.

Keywords: Ukraine, Catholicism, Orthodoxy, Poland, Russia.

* Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Gedik Üniversitesi, İİSB Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye, tarikdemir80@yahoo.com, ORCID:0000-0003-4428-2751

GİRİŞ

Çalışma günümüzde Ukrayna toprakları üzerinde Batı ile Rusya arasında cereyan eden doğu-batı eksenli jeopolitik mücadelenin tarihsel köklerine “pravoslavie” kavramı ışığında açıklama getirmeyi amaçlamıştır. Tarih boyunca Katoliklik-Ortodoksluk gibi bir mezhepsel karşıtlık ilişkisi üzerinden tezahür eden bu mücadeleye ben ve öteki ilişkisini temel alan bir söylem eşlik etmiştir. Polonyalıların Hıristiyanlığa geçişte tercihini Roma Katolik Kilisesi, buna karşın Ruslar’ın Ortodoksluk mezhebi lehinde kullanması Doğu ve Batı Slavları arasında günümüze kadar varlığını sürdürecektir olan bir mezhepsel karşıtlığın oluşmasında başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Telifi zor görünen bu mezhep temelli karşıtlık ilişkisinin “pravoslavie” kavramı ışığında analiz edilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Çalışmanın teorik temelini ise Michael Mann’ın iktidarın kaynaklarına ilişkin görüşleri teşkil etmektedir. Mann, iktidarın kaynaklarını yani devleti ideolojik, ekonomik, askeri ve politik olmak üzere dört kategori altında değerlendirmekte ve bunları birbirleriyle örtüşen sosyal etkileşim ağları olarak nitelendirmektedir. Ona göre toplumlar birden fazla çakışan ve kesişen sosyo-mekânsal iktidar ağlarıdır (Mann, 2011, s. viii-xx). Çalışmada özellikle Mann’ın iktidar kaynaklarından ideolojik iktidar kategorisine din kurumu temelinde ve Katoliklik-Ortodoksluk ekseninde yaratılan ben-öteki ilişkisi boyutuyla temas edilmiştir. İdeolojik iktidar kaynaklarından biri olan din kurumunun Polonyalılar ve Ruslar arasında Ukrayna coğrafyasında vuku bulan jeopolitik mücadelede önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

Polonya ve Rusya devletlerinin Ukrayna coğrafyasına hakim olmak için verdikleri mücadelenin tarihinde her iki siyasi birimin Hıristiyanlık inancının farklı mezheplerine iltisak etmeleri önemli dönüm noktalarını teşkil etmiştir. Polonya Kralı I. Mieszko’nun 966* yılında Hıristiyanlık inancının Katoliklik mezhebine iltisak ettiği görülmektedir. Din kurumunun Polonya’ya çevresindeki bölgede uluslararası bir güç olarak temayüz etmesinde önemli bir avantaj sağladığı görülmektedir. Ayrıca Polonya devleti Latin kültürünün etkisiyle şekillenmiş ve toplumu güçlü bir şekilde birleştiren ideolojik temeller de atılmıştır (Arık, 2010, ss. 19-21). Dolayısıyla bu noktada I. Mieszko’nun Hıristiyanlığı kabul etmesinin sebebi olarak pagan Germen kabilelerinin Polonya topraklarına girişini engellemek amacıyla Hıristiyan devletlerin desteğini almak istemesi gösterilebilir. Bohemya Prensesi Dobrawa ile evliliğini bu minvalde düşünmek gerekir (Swan, 2015, s. 30).

* Bu tarihin Polonya Kralı I. Mieszko’nun Hıristiyanlığı kabul etmesinin tarihidir. Polonya’nın vaftiz (chrzest Polski/baptism of Poland) edildiği tarih ise 996 tarihidir (Swan, 2015, s. 30).

Aynı şekilde Rus Knez Vladimir'in 988'de maiyetiyle birlikte Hıristiyan olmasının hanedanlığın konumunu güçlendirdiği görülmektedir. Bir başka deyişle Rusların Hıristiyanlık dünyası ile karşılaşmasının Rurik hanedanlığının çevresiyle olan ilişkilerine yeni bir boyut ve nitelik kattığı görülmektedir. Özellikle Rusların buldukları coğrafyanın yeni şart ve fırsatlarına süratle intibak edebilmelerinde Hıristiyanlık kurumunun kültürel değerleri iktisap etmeleri önemli bir işlev görmüştür. Hıristiyanlığa geçiş ile birlikte bir iktidar kaynağı olarak Ortodoks Kilisesi'nin monarşiye kutsal bir nitelik atfettiği görülmektedir. Kiliseye göre monarkın otoritesi ilahi bir hüviyete sahip olup, otoriteye itaatsizlik Tanrı'ya itaatsizlik demektir (Poppe, 2007, s. 5).

Yukarıda zikredilen mezhepsel-ideolojik çatışmanın tarihsel ve felsefi çerçevesinin bizatihi Rusça Ortodoksluk anlamına gelen "pravoslavie" sözcüğünde içkin olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Rusça "pravoslavie" sözcüğü Yunanca "Ortodoks" (*ορθοδοξία*)* kelimesinden gelmektedir. Bu kelime hem "doğru düşünme" (hakiki doktrin) hem de "hak/hukuk" anlamına gelmektedir (Fedorov, 2001, s. 14). Bu bağlamda Rusça'da "Ortodoksluk" (*православие*) sözcüğünün "hukuk" (*право*) sözcüğünden türediğini ve her iki sözcük arasında dini-felsefi bir ilişki olduğunu ifade etmek işlevsel olabilir. Bir başka deyişle Ortodoksluk sözcüğü öğelerine ayrılırsa bunun Slav ve hukuk sözcüklerinden oluştuğu ve Slav hukuku sözcüğünün Ortodoksluk bir başka deyişle "Slav hukuku eşittir Ortodoksluk" anlamına geldiği görülmektedir. Bunun da altında yatan sebep olarak Rus halkının antik dönemden itibaren Slav hukuku ve Ortodoksluk mezhebinin ilkelerini birbiriyle özdeşleştirerek Hıristiyanlık felsefesindeki iyilik-kötülük dikotomisine bunu uyarlamasında yattığı görülmektedir (Sorokin, 2007, s. 21).

* Ortodoks ve Ortodoksluk kelimeleri etimolojik olarak tahlil edildiğinde bu kelimelerin ilk başlarda başka Hıristiyanlık mezhepleri ile bağlantılı olarak bir "doğruluk" ya da "mükemmellik" iddiasını ifade etmek amacıyla kullanılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte 1054 senesinde Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılmasından çok önce bazı dini metinlerde de yer bulduğu ifade edilmelidir. Ortodoksluk kelimesi "doğru, dik, ayakta duran, haklı" anlamlarına gelen "orthos" (*ορθός*) ve "düşünce, fikir" anlamlarına gelen "doks" (*δόξα*) kelimelerinden oluşan bileşik bir kelimedir. Bu kelimeler ilk başlarda belirli bir dini sistemi tanımlamaktan çok "doğru düşünce" ya da "düşünenin doğru şekli" gibi değer felsefesi (aksiyoloji) içinde değerlendirilebilecek bir anlam ihtiva etmiştir. Zamanla Hıristiyanlık dininin dogmaları içerisinde dini bir anlama bürünmüştür. Dogmatik bir sistem içerisindeki Ortodoks bir eğitim ya da farklı/yanlış inançlar karşısında Ortodoks bir yaşam tarzı gibi anlamlarda kullanılmıştır. 1054 senesinde Batı Kilisesi'nin Doğu Kilisesi'nden ayrılmasından sonra Ortodoks ve Ortodoksluk kelimeleri somut bir şekilde dini bir kimliğe bürünmeye başlamıştır. Doğu Kilisesi'ni Katolik Kilisesi'nden ayırmak için kullanılan kelimeler olmuştur (Babiniotis, 2011, s. 993-994).

Buna mukabil Yunanca “katolikos” (*καθολικός*) sözcüğünden gelen ve “genel, ekümenik, umumi” anlamlarına gelen “Katolik” sözcüğü ise erken dönemlerde Slav halkları tarafından inancın sembolü olarak Ortodoks Kilisesi’nin isimlerinden biri olarak kullanılmıştır. İlginçtir ki “sapkınlığa karşı olan” (*противостоящий ересу*) anlamında “Ortodoks” kelimesi değil “Katolik” kelimesi kullanılmıştır. Ancak zamanla jeopolitik kaygılardan ötürü Ortodoksluk mezhebinin “iyi olanı” temsil ederken Katoliklik mezhebinin ise kötü olanı yani “kötü, sapkın, heterodoks olanı” temsil eder konuma geldiği görülmektedir (Fedorov, 2001, ss. 15-22).

1. KATOLİKLİK-ORTODOKSLUK MÜCADELESİNİN TARİHİ ARKA PLANI

Mann, toplumların yapılarının ve tarihlerinin tam anlamıyla anlaşılabilmesinin yolunu toplumsal iktidarın dört kaynağı olarak isimlendirilen ideolojik, ekonomik, askeri ve politik sosyo-mekânsal iktidar ağlarının karşılıklı ilişkilerini anlamakta yattığını ortaya koymuştur. Toplumsal iktidarın bu dört kaynağı hem çakışan toplumsal etkileşim ağları olup hem de devletin belirli insani amaçlara ulaşmak için kullandığı örgütler ve kurumsal araçlar olarak telakki edilmektedir. Ona göre bu sosyo-mekânsal iktidar ağları toplumların ve toprakların/sınırların denetim ve örgütlenmesi kapasiteleriyle önemli bir işlev görmektedir (Mann, 2012, ss. 11-13). Bu minvalde tarih boyunca din kurumunun bireylerin ve toplumların kimliklerinin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir. Mann tarafından toplumsal iktidarın kaynaklarından biri olarak değerlendirilen ve ideolojik iktidarın araçlarından biri olan din kurumunun, günümüz Slav dünyasının Katoliklik-Ortodoksluk temelli bölünmüşlüğü’nün de sebebi olduğu ifade edilebilir. Özellikle Doğu Avrupa ve Baltık bölgesinde kabaca 14. yüzyılda başlayan ve günümüze kadar süregelen çatışmalara eşlik eden dinsel söylemin varlığı ülkesel sınırların belirlenmesi ve toplumların örgütlenmesinde bölgesel güçler için meşruiyet kaynağı olagelmıştır.

Bugün Polonya’nın bulunduğu bölgenin doğu ve güneydoğusundaki toprakların 15. yüzyıl ile birlikte Alman-Töton şövalyelerinin elinden Polonya-Litvanya Birliği’ne geçtiği görülmektedir. Evlilik yoluyla Litvanya-Polonya Birliği’nin kurulması 1385 tarihlidir. Litvanya grandükü Jogaila ile Polonya prensesi Jadwiga’nın evlenmesi neticesinde adı geçen şahsi birlik kurulmuştur (Hosking, 2011, s. 850). Dönemin güçler dengesine bakıldığında Litvanya Grandüklüğü’nün yöneticilerinin 13. ve 14. yüzyıl Avrupası’nın büyük savaş lordları haline geldiği ifade edilebilir. Kuzeyde Baltık topraklarından güneyde Karadeniz’e kadar geniş

bir alanda dominyonlar elde etmişlerdir. Kiev Rusyası'nın* Moğol istilasından arta kalan toprakları üzerinde egemenlik kurmak suretiyle eski Slavonik toprakları birleştirmişlerdir. Moğol derebeyliğine alışmış olan Ortodoks Rus büyük toprak sahipleri (Boyarlar) Litvanyalıları bir işgalci güç olarak değil; bilakis müttefik olarak görmüşlerdir*. Litvanya askeri gücü güneye Kiev'e doğru etkisini gösterirken; Ortodoksluk mezhebi, Slavonik Kilise dili ve gelenekler gibi Rus medeniyetinin çeşitli unsurları da kuzeye Vilnius'a doğru etkisini göstermiştir. Bir tarafta Vilnius, Kiev'in yerine Ortodoks Slav medeniyetinin merkezi olurken; diğer taraftan iki Katolik güç olan Haçlı Töton Şövalyeleri ile Polonya Krallığı Litvanya topraklarını elde etme çabası içine girmişlerdir. Pagan Litvanya grandükleri bu iki Katolik tehdidini bertaraf etmek amacıyla vaftizlik konusunda anlaşmaya varmıştır. Bunun sonucunda 14. yüzyılın sonlarında Litvanya Grandüğü Jogaila Polonya tacını giyebilmek amacıyla Katolik inancını benimsemiştir. Polonyalı asilzadeler tahta Habsburg Hanedanlığı'ndan birinin geçmesini engellemek için Jogaila'ya 11 yaşındaki Prenses Jadwiga ile evlenme teklifinde bulunmuşlar. Böylece Jogaila, 1385 tarihinde Krewo'da Litvanya Grandüğü ve Rusların Doğal Lordu ve Mirasçısı (*dux magnus Litvanorum Russiaeque dominus et haerus naturalis*) sıfatıyla ve şahsi birlik kurmak suretiyle kendi topraklarını Polonya ile birleştirmiştir. Jogaila, "Władysław Jagiełło" olarak vaftiz edilmiş ve ertesi sene Polonya kralı (1386-1434) olarak seçilmiştir. 1385 tarihli Krewo Birliği'nden önce Jagiełło Hanedanlığı pagan bir Baltık ülkesinden ziyade, dil ve dini ritüellerde Ortodoks bir hüviyete sahip iken bu tarihten sonra Roma Katolikliği baskın unsur olmuştur. Öyle ki Katoliklik inancı Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nde tam haklara (*full rights*) sahip inanç konumuna yükselmiştir (Readdaway vd., 2016, s. 67). Jogaila, Katolikliği kabul etmesi ile birlikte aristokratlar da hem Katolikliği hem de Polonya-Litvanya Birliği'ni (Krewo Birliği) kabul etmelerini istemiştir. Bu şahsi birlik 1572 senesine kadar yaklaşık iki yüz yıl boyunca devam etmiştir (Snyder, 2003, s. 17).

Orta ve Doğu Avrupa bölgelerinin özellikle Moskova Knezliği'nin yükselişe geçmesiyle birlikte bölgenin diğer önemli aktörleri Litvanya, Polonya ve Rusya arasında güç mücadelesine sahne olmuştur. Moskova Knezliği doğuda Tatar

*Doğu Slavları'nın tarihte kurdukları ilk siyasal yapı Kiev Knezliği'dir (Figes, 2009, s. 44).

*Ruslar Avrupa'yı barbar Moğol/Tatar unsurlara karşı koruduklarını düşünmektedirler. Yevgeny Yevtushenko Ruslar'ın Moğollar'a karşı Kulikova Meydan Savaşı'nı kazanarak Avrupa'yı kurtardığını ve bir teşbihte bulunarak Eiffel Kulesi'nin temelleri bu savaşta atıldığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Ortodoks Rusların Katolik Litvanyalıları müttefik olarak görmesi hususunu bu gerçek ışığında değerlendirilebilir (Zarycki, 2004, s. 610).

tehlikesini bertaraf ettikten sonra genişlemesini batıya kaydırmıştır. IV. İvan döneminde Moskova tarafından Baltık bölgesinin ele geçirilmesi stratejik öncelik haline gelmiştir. Ayrıca yukarıda zikredildiği gibi 1386 senesinde Litvanya ve Polonya devletleri Roma Katolikliği temelinde önce Jogaila'nın liderliğinde şahsi bir birlik kurmuşlar; daha sonra da 1569 senesinde Lyublin Antlaşması* ile siyasi birliğe (Polonya-Litvanya Birliği/Cumhuriyeti/Commenwealth/Rzeczpospolita*) gitmişlerdir (Arik, 2010, ss. 87-89).

Özetle Polonya-Litvanya yakınlaşmasının nedeni olarak öncelikle Polonya ve Litvanya'nın Ukrayna (Rutenya) topraklarında keşişen çıkarları gösterilebilir. İkinci olarak da pagan Litvanyalıların kendilerini batıdan Katolik Töton Tarikatı, doğudan da Moğolları Kulikovo Savaşı'nda yenen Ruslar tarafından tehdit altında hissetmeleridir. Dolayısıyla Hıristiyanlığa geçmek suretiyle Katolik Polonya ile ittifak kurmak Litvanya bakımından mutlaka gerçekleştirilmesi gereken bir hedef

*Lyublin Anlaşması, Polonya-Litvanya Birliği'ni kuran antlaşmadır (Hosking, 2011, s. 852). 1 Temmuz 1569 tarihinde Polonya ve Litvanya krallıkları “iki devlet ve halk içinde tek bir ulus” içinde teccüm ederek ortak bir Cumhuriyet/Respublica şeklinde “bölünmez ve ayrılmaz bir bütün” olduklarını ilan etmişlerdir [*Польское королевство и ВКЛ провозглашались “единым нераздельным и неразрозненным телом”, общей Речью Посполитой, слившей” в один народ два государства и народа”*]. 17. yüzyıldan itibaren diplomatik yazışmalarda “Aydınlık Polonya Cumhuriyeti (*Светлейшая Речь Посполитая Польская/ Najjaśniejsza Rzeczpospolita Polska/Serenissima Res Publica Poloniae*) tabiri kullanılmıştır (<http://www.yabloko.ru/Themes/Belarus/belarus-33.html> Erişim Tarihi: 23.08.2019). 1772 senesinde bu birlik feshedilmiş ve Polonya-Litvanya Birliği'nin toprakları Rusya, Prusya ve Avusturya arasında paylaşılmıştır (Armaoğlu, 2007, s. 6).

*Tarihsel açıdan bu birlik hakkında şu bilgiler not düşülebilir: “*Rzeczpospolita*” kelimesi Latince “*res publica*” isim tamlamasından gelmektedir. Seçkinlerin (*szlachecka/nobles*) oluşturduğu ilk cumhuriyeti Polonya ve Litvanya devletlerinden oluşan 1569 tarihli Lublin Birliği (*Unia Lubelska/Union of Lublin*) teşkil etmektedir. Bu birlik çok farklı şekillerde ifade edilmektedir. Örneğin İki Ulus Cumhuriyeti (*Republic of Two Nations*) anlamına gelen “*Rzeczpospolita Obojga Narodów*” şeklinde ifade edilmektedir. Bir tarafta basitçe Korona denilen Polonya Krallığı (*Korona Królestwa Polskiego/Crown of Polish Kingdom*) bulunurken; diğer tarafta ise Litvanya Grandüklüğü (*Wielkie Księstwo Litewskie/Grand Duchy of Lithuania*) bulunmaktaydı. Birlik, 16. ve 17. yüzyıl Avrupası'nın en geniş topraklara (1 milyon km²) ve en fazla nüfusa sahip (11 milyon) birliğini oluşturmaktaydı. Birlik, Polonya'nın üç parçaya bölündüğü (*trzeci rozbiór/third partition of Poland*) 1795 senesine kadar varlığını korudu (Swan, 2015, s. 221).

Burada “*Речь Посполитая*” (Lehçe *Rzeczpospolita*) kavramına etimolojik açıdan da değinmek aydınlatıcı olacaktır. Rusça'ya “*Речь*” olarak çevrilen Lehçe “*rzecz*” kelimesi “şey, nesne” (*вещь*) anlamına gelmektedir. Yine Latince'deki gibi “şey, nesne” anlamına gelen “*res*” kelimesini karşılamaktadır. “*Посполита*” (Lehçe *pospolita*) kelimesi ise “genel, ortak veya kamu” (Rusça *общая*) anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Latince'deki Lehçe'ye “kamu mali ya da herkese ait olan şey” (*общее дело/общая вещь*) anlamına gelen “*Respublica*” kelimesini karşılamak amacıyla kelimesine aktarılmıştır. Devletin resmi adı “Polonya Krallığı ve Litvanya Grandüklüğü” (Lehçe *Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie*) şeklinde idi (<http://magazines.russ.ru/nz/2007/55/ha10.html> Erişim Tarihi: 01.08.2019).

olarak belirlemiştir. Ayrıca Katolik Kilisesi'nin bu putperest toprakları Hıristiyanlaştırmak suretiyle buradaki hâkimiyetini genişletmek istemesi de bu yakınlaşmayı sağlamıştır. Son olarak Polonya'nın bu birliktelikle uluslararası alanda kendi pozisyonunu güçlendirme imkânını elde etmesi de bu süreci hızlandırmıştır (Arık, 2010, ss. 87-89).

Rusların Ortodoksluğu seçmesinin nedeni olarak esasen jeopolitik nedenlerden* ötürü Bizans devleti üzerinde etkide bulunmak istemesi gösterilebilir. Bizans imparatorluğunun dini ideolojisi diğer dinlere karşı oldukça katı bir tavır içinde olmuştur. Hıristiyanların putperestlerle ilişki kurmaları yasaklanmış ve Bizans sınırları içerisinde yaşayanların gelecekleri hangi dine mensup oldukları ile yakından ilişkili olmuştur. Bu nedenle Bizans sınırları içerisinde bulunan Slavların, Hıristiyanlığın Ortodoksluk mezhebini tercih etmesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Ayrıca daha önce Bulgarların Ortodoksluğu seçmesi ve Bizans içerisinde meydana gelen General Bardas Fokas isyanını bastırmak için Büyük Kiev Knezi Vladimir'in Bizans ile yapılan yardım anlaşması neticesinde Bizans imparatoru II. Basileos'un kızı Anna ile evliliği için Hıristiyan olma şartı da bir başka etken olmuştur (Dualı, 2014, ss. 34-35).

2. PRAVOSLAVIE KAVRAMI

Geleneksel olarak Polonya-Litvanya Grandüklüğü topraklarında Katoliklik dışında mezhep ve dinlere "hoşgörü gösterme"* politikasının 1573 tarihli Varşova Konfederasyonu'nun maddeleri uyarınca yasal bir zemine sahip olduğu ifade edilmektedir (Iwona Sakowicz, 2014, s. 134). Bununla birlikte özellikle Hıristiyanlık içerisindeki mezhepler sözkonusu olduğunda bunun böyle olmadığı görülmektedir. Zira bu hoşgörü sadece Papalık otoritesini kabul eden ve Doğu Ortodoks Kilisesi ritüellerini izleyen kiliseler için gösterilmiştir. Katolik inancının Polonya-Litvanya Grandüklüğü topraklarında tam haklara sahip bir inanç olarak kabul edilmesi, 1776 ve 1778 tarihli Kardinal Kanunları ile Papalık fermanları ile sağlandığı görülmektedir. Krallar 1589 tarihinden itibaren episkopal makamların

*Ruslar bugün de jeopolitik nedenlerle Üçüncü Roma fikrini mesnet olarak dış politikasını şekillendirmektedir. Bildiğimiz gibi Birinci Roma pagan Roma, İkinci Roma Bizans ve İstanbul'un Müslüman Türklere tarafından ele geçirilmesinden sonra da Üçüncü Roma'nın Moskova geçtiği fikri ortaya atılmış ve bu fikre göre Dördüncü Roma asla olmayacaktır (Zenkovsky, 1963, s. 39).

*Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün çok inançlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Katolik ve Ortodokslar dışında Ermeni Kilisesi'ne bağlı olanlar, Luteryen, Kalvinist, Çek Kardeşliği, Aryan, Yahudi, Müslüman, Karay ve diğer dini azınlıktan halklar yaşamaktaydı (Arık, 2010, s. 147).

ve rahiplerin atanmasında geniş yetkilere sahip olmuştur. Böylece Uniat* adı verilen ve Ortodoks ritüelini izleyenler diğer Katoliklerle eşit haklara sahip olsalar da kendi piskoposları Kilise Konseyi'nde temsil edilme haklarına sahip olamamışlardır. Bununla birlikte dini özgürlük konusu muhalifler olgusu ve karşılıklı dini savaşlarının baskısı göz önünde bulundurulduğunda 1573 tarihli Varşova Konfederasyonu kararları kabul edilmiştir. Bu kararlarla birlikte Jagiellon döneminde Uniat adı verilen Doğu Ortodoks Kilisesi'nin liturjik hakları kabul edilmiştir (Reddaway vd., 2016, ss. 67-68). Kısaca 1595 tarihindeki Brest Birliği ile Rutenya Ortodoks Kilisesi adı da verilen Uniat Kilisesi'nin oluşturulması ile birlikte Ukrayna topraklarında sonuçları günümüze kadar hissedilecek olan bir mezhepsel yarıлма oluşacaktır. Bir tarafta "*Christianitas latina*" diğer tarafta da "*Christianitas orthodoxa*" yer alacaktır (Plokhy, 2001, s. 11).

1385-86'da Litvanyalıları Katolik dininde (mezhebinde) vaftiz eden Prens Jagiello ve onun hakimiyetini paylaştığı Vitovt, hatmanlık şeklinde tezahür eden yerel Rus/Ukrayna dini yapısını yok etme sürecini başlatan kişiler olmuşlardır. Her iki hükümdar da egemenlikleri altında olan bölgelerde Rus/Ukrayna Ortodoksluğu'nun izlerini yok etmek için mücadele etmişlerdir. Özellikle Lyublin (Brest) Birliği'nden sonra Katolik Polonyalılar Ortodoks Kilisesi'ni kanun dışı ilan etmiştir (Pritsak, 2007, ss. 85-96).

Tüm bu tarihsel gelişmeler Orta Avrupa ve Baltık bölgelerinde etkisi günümüze kadar devam edecek olan Katoliklik-Ortodoksluk örüntülü jeopolitik bir mücadeleyi de tetikleyecektir. Katoliklik-Ortodoksluk temelinde tezahür eden mezhepsel bölünme (*church schism*) kendisini retorikte de göstermiştir. Rus retoriğinde "kâfir" Tatarlar'a şimdi de "sapkın ve Deccal" (*heretic and anti-Christ*) olarak nitelendirilen Katoliklik inancına mensup olanlar katılmıştır. Rus tarihçiler tarafından Tanrı tarafından korunan ve Ortodoks inancına sahip Rus ordusunun mücadelesi "kanun tanımaz Latin sapkınlığının takipçileri olan Polonyalılara ve Litvanyalıları (*battling against the Polish and Lithuanian followers of lawless Latin heresies*) karşı verilen bir mücadele olarak kaydedilmiştir (Skinner, 2005, ss. 22-23).

Bu mezhepsel bölünmeye eşlik eden retorik en iyi Nikolay Gogol'un eserlerinde özellikle de Taras Bulba'da görülebilmektedir. Bir teolog olmamakla birlikte Gogol'un Rus dini düşüncesine önemli katkılarda bulunduğu

* Uniat, kendi ayin biçimlerini ve dillerini koruyan ancak Papa'nın otoritesini kabul eden Doğu Katolik Kilisesi'ne verilen isimdir. Bu kiliseye bağlı olanlara Yunan Katolik ismi de verilir (Rykała, 2017, s. 74).

görülmektedir. Toplumsal kötülüğü bertaraf etmek ve sağlam bir Hıristiyan toplumsal yapı inşa etmek için bir ahlaki reform yapmanın gerekliliğine inanan Gogol Ortodoksluk inancının Rus toplum yapısının temelini teşkil ettiğine inanmıştır (Zenkovsky, 1963, s. 46).

Taras Bulba'nın kendi ağzından oğulları Andrey ve Ostap'ın Kiev'deki bir Katolik papaz okulundan mezuniyetleri şerefine düzenlediği eğlencede Rusya'nın düşmanlarının sayıldığı pasajda sarf ettiği sözlerin oldukça manidar olduğu ifade edilebilir. Taras Bulba'nın oğullarının şerefine “Hep kazanmanız dileğiyle içiyorum. Müslümanları, Türkleri, Tatarları döveceğiz; dinimizi karıştırmaya kalkışlırsa Lehleri de döveceğiz.” şeklinde sarf ettiği sözleri, eserin gelecek kuşaklara yönelik ilk nasihatıdır. Nitekim eserde Zaporojye (Zaporog) Kazaklarının (Rusların y.n.) tarihi düşmanları olarak Müslüman Türklerin, bir başka ifadeyle Türklerin “çoban köpeği” Tatarların ve Katolik Lehlerin gösterilmesinin, Rusya'nın tarih boyunca izlediği genişleme stratejisi gözönüne getirildiğinde daha da anlam kazandığı görülmektedir. Dolayısıyla Taras Bulba'nın zikredilen ifadesi tarih boyunca sahip oldukları savaşçı yetenekleri dolayısıyla Zaporojye Kazakları'nın güneyden Türklerin, batıdan Lehlerin icra ettikleri saldırılarda Rus çarları tarafından etkili bir şekilde kullanılması gerçeğiyle örtüşmektedir. Bir diğer gerçekse Zaporojye Kazakları'nın yaşadığı ve günümüzde Ukrayna sınırlarına tekabül eden toprakların tampon bölge olması hasebiyle tarih boyunca iki cephede Rusya'nın yukarıda zikredilen düşmanlarına karşı bir nevi ileri karakol işlevi görmesi gerçeğidir. Kutsal Rusya'nın düşmanlarına karşı “halaskar Kazak” imajı eserin vermek istediği bir diğer mesajdır. Bu noktada Rus tarihçilerinin Kazakları, Doğu Slavlarının kurtarıcısı olarak gördüğü ifade edilebilir. Başlangıçta Leh Krallığı'na bağlı olan Zaporojye Kazakları'nın Rus idaresine girdikten sonra Rusya'nın bir nevi tarihi düşmanları statüsünde bulunan Lehistan ve Osmanlı devletlerine karşı kullanıldıkları görülmektedir (İnalçık, 2017, ss. 200-201).

Bu bağlamda eserin Türkler ve Lehler arasında kalan Kazak süvarilerinin kendi aralarında iki cephede savaşmak zorunda kalmalarının tehlikelerini tartıştıkları bölümü anlamlıdır. Eserin bir diğer önemli özelliğinin ise dilinde saklı olduğu ifade edilebilir. Eserde çizilen ve yukarıda zikredilen özellikleri taşıyan Kazak imajının müstakbel Rus kuşaklara yönelik vatansever ve milliyetçi faziletleri aktarma amacını hedeflemesi açısından didaktik bir özelliği haizdir. Nitekim eserin içeriğine dair morfolojik bir tetkik yapıldığında bu amacın ipuçları okunabilmektedir. Eserde Rus ve Rusya tabirlerinin çokça kullanılması bu

milliyetçi söylemi ortaya koymaktadır. Örnek olarak Zaporojye Kazakları'nın yaşadığı bölge olan Küçük Rusya'dan, kutsal Rus topraklarından, Rus gücünden, Rus inancından, Rus ruhundan ve Rus karakterinden bahsedildiği pasajlar milliyetçi bir dili ortaya koymaktadır. Nitekim Taras Bulba'nın "Tanrı'ya emanet olun, kardeşlerim! Kutsal Rus ülkesi var olsun, ünü bütün yeryüzünü sarsın!" ve "Size söylüyorum şeytanın dölü Lehler! Hani elinize ne geçti? Kazakları yıldıracağınızı mı sandınız? Daha durun bakalım, günü gelecek, Ortodoks inancının ne menem bir din olduğunu anlayacaksınız! Uzak yakın bütün uluslar Rus halkının toparlanacağını, hiçbir kuvvetin onlara karşı duramayacağını görecekler!" şeklinde Slavofil milliyetçilik ve Mesihçi Hıristiyanlığın karışımı sarf ettiği sözleri Rus olmayanlara karşı tehditkâr ama tüm Slavlara/Ruslara vaatkar bir dili ortaya koymaktadır (Demir, 2016, ss. 114-116).

Bu noktada Slav dünyasında Ortodoksluk ile ulusal ve kültürel konuların içsel bir ilişki içerisinde olduğu ve Slav milliyetçiliğinde Ortodoksluk mezhebinin önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Bu minvalde Batı ve Latin karşıtı Slavofil eğiliminin temsilcilerinin Ortodoksluk mezhebinin milliyetçi söylemleri için kullandıkları görülmektedir. Dolayısıyla tarih boyunca jeopolitik bağlamda Rus Slavofil unsurlar tarafından Doğu ile Batı'yı Ortodoksluk temelinde uzlaştıracak yeni bir kültürel ve tarihi zemin oluşturulması hedeflenmiştir (Fedorov, 2001, ss. 36-38).

İronik olan husus Katolik inancına mensup olanların da kendilerini aynı şekilde tanımlamalarıdır. Örneğin 1569 tarihinde kurulan Polonya-Litvanya siyasi birliğinin armasındaki resmi slogan "*Tanrı bizimle ise, peki bize karşı olan kim?*" (*Если с нами Бог, то кто против нас?/ Si Deus nobiscum quis contra nos*) şeklindeydi (<http://www.yabloko.ru/Themes/Belarus/belarus-33.html> Erişim Tarihi: 23.08.2019). Ayrıca Polonyalılar tarafından Rusya aşağı bir kültürün unsuru olarak algılanmıştır. Polonyalıların doğu komşularına yönelik olarak emperyal geçmişlerinden dolayı üstünlük kompleksi duygusunu yaşadığı ve bunun da sebebinin 16-18. yüzyıllardaki Polonya-Litvanya Birliği'nin muzaffer tarihinde yattığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla tarihi bir imge olarak Polonyalıların doğulu komşularına yönelik paternalistik ve kibirli yaklaşımın kaynağının Birinci Cumhuriyet (*Commonwealth/Rzeczpospolita*) olduğu ifade edilmektedir (Zarczyk, 2004, s. 595-601). Dolayısıyla bu mezhepsel bölünmenin etkileri aynı şekilde Polonya kültürel algısında da görülebilmektedir. Katolik Polonyalılar açısından Ortodoks Rusların metaforik olarak "Decal" şeklindeki ötekiliği o raddede ki hakiki bir Katolik ve Roma Cizvitler Dini Teşkilatı'nın üyesi olan III. Sigismund'u

bile Türklere karşı kurulan ittifaklara katılmasını engellemiş; hatta Moskova ile mücadele çerçevesinde Türklere işbirliği yapmasına sebep olmuştur (Novoselyskiy, 2011, s. 2).

Aynı retoriği Ukrayna'nın Rusya ile birleşmesinin* başlangıcı olarak değerlendirilen 1654 tarihli Pereslav Antlaşması'nın imzalanması sürecinde Kazak Hatman Boğdan Hmelnistki'nin sarf ettiği sözlerde de görebiliyoruz. Hmelnistki, Çar Aleksey Romanov'a sadakat yemini etmeyi seçmelerinin sebebinin Ortodoks dayanışmasında yattığını belirtmiş ve Doğulu Ortodoks Çar'ın hükümdarları olmasını arzu ettiklerini ifade etmiş ve eklemiştir:

“Tüm halka açık bir konsey topladık ki siz de bizimle birlikte dört hükümdar içinden kimi isterseniz birini kendiniz seçebilirsiniz. Birincisi, elçileri yoluyla bize egemenliği altına girmemiz çağrısını yapan Türk Çarı [sultan]; ikincisi Kırım Hanı; üçüncüsü Polonya Kralı eğer dilersek bizi hala eski korumasına alabilir; dördüncüsü Büyük Rus'un Ortodoks'un hükümdarı, Çar, Büyük Prens Aleksey Mikhailoviç, şimdiye kadar altı yıldır kendimiz için aralıksız ricalarla yakardığımız bütün Rus'un doğulu hükümdarı. Şimdi istediğiniz birini seçin.” (Plokhly, 2017, s. 96).

3. TARİHİ BAKIMDAN UKRAYNA TOPRAKLARINI İNŞA SÜRECİ

Katolik ve Ortodoks dünya arasında sıkışık kalan Ukrayna topraklarının inşaa sürecine bakıldığında özellikle 14. yüzyılın sonuna doğru bu toprakların Polonya Krallığı ve Litvanya Grandüklüğü ile bütünleşmeye başladığına tanık olunmaktadır. Litvanyalı krallar Gedymin, Olgerd ve Vitovt'un önderliğinde Litvanya Büyük Prenslığı tarafından 14. yüzyıl boyunca icra edilen başarılı genişleme siyasetinin sonucu olarak günümüzde kabaca Belarus ve Ukrayna topraklarını teşkil eden ve Ortodoks Rusların yaşadığı bölgeler ele geçirilmiştir. Dolayısıyla Litvanya Büyük Prenslığı'nin genişlemesi Rus topraklarını biraraya getirme stratejisi izleyen Rus Büyük Knezliği açısından bir tehdit teşkil edecektir. Daha sonra Litvanya'nın müttefik arayışları sonucunda Polonya devleti ile 1385 yılında Katoliklik çatısı altında birleşmesi Ukrayna toprakları üzerinde cereyan eden mücadeleyi daha kompleks bir hale getirecektir (Poppe, 2007, s. 17). Sonuç

* Geçmişten bugüne Ukrayna topraklarını jeopolitiği değişmediği için mezhepsel karışıklı ilişkisine istinat eden retorik bugün de değişmemiştir. Politik Ortodoksluk açısından bakıldığında Rus halkının tarihsel olarak yaşadığı topraklar içerisinde bugünkü Rusya Federasyonu dışında özellikle Ukrayna topraklarının da sayıldığı ve bu topraklarda yaşayan etnik Rusların bölünmüş Rus halkının ve devletin tekrar birleştirilmesinde din (Ortodoksluk mezhebi) faktörünün jeopolitik açıdan ehemmiyet teşkil eden bir bölge olduğu ifade edilmektedir (Verkhovskiy, 2003, s. 114).

itibariyle Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün sınırları esasen bugün Ukraynalıların ve Beyaz Rusların ataları olarak kabul edilen Ortodoks-Ruten nüfusun komşu etnik bölgelere doğru bir yayılım gösterdiği görülmektedir (Rykała, 2017, s. 70).

Zikredilen gelişmelerini bir sonucu olarak mezkur iki devletin politikalarının aynı zamanda Ukrayna'nın siyasi, kültürel ve iktisadi hayatı üzerinde de etkide bulunduğu görülmektedir. Öncelikle Ukrayna knezliklerinin en önemlilerinden birini teşkil eden Galiçya ile Wladimir arasında hüküm süren birleşik knezliğin 1323'te Litvanya tarafından buna karşın Galiçya Knezliği'nin ise 1353'de Polonya tarafından ele geçirildiği görülmektedir (www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420074 Erişim Tarihi: 14.08.2019). Bununla birlikte Ukrayna topraklarının sistematik olarak ele geçirilmesinde Polonya ile Litvanya arasında imzalanan bir dizi anlaşmanın belirleyici olduğu görülmektedir. Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi bu anlaşmalardan biri Litvanya Kralı Jogaila'nın 1385 tarihinde Katolikliğe geçerek Polonya Kralı olarak taç giydiği Krewo şahsi birlik anlaşması iken; diğeri Polonya ile Litvanya arasında tam ve hakiki bir birlik kuran 1569 tarihli Lyublin Birliği anlaşmasıdır. Bu son anlaşma ile birlikte Ukrayna topraklarının büyük bir bölümü Polonya Krallığı'nın egemenliğine geçmiştir. Diğer taraftan ise 1476'da Büyük Prens III. İvan'ın çarlığını ilan ederek Altın Ordu devletinden bağımsızlığını elde etmesiyle birlikte eski Moğol devletinin dışında kalan Rus toprakları üzerinde hak iddia etmiş ve Rus topraklarını birleştirme mücadelesine girişmiştir. Böylece 15. yüzyılın son yıllarından itibaren yeni oluşan Katolik Polonya-Litvanya Grandüklüğü ile Rus Çarlığı arasında Ukrayna toprakları üzerinde bir güç mücadelesi başlamıştır (Plokhyy, 2017, ss. 64-66).

Özellikle IV. İvan döneminde Dinyeper havzası toprakları bir başka deyişle Ukrayna toprakları üzerinde denetimin sağlanması konusunda Katolik Polonya-Litvanya Grandüklüğü arasında bir dizi savaş vuku bulmuştur (De Madariaga, 2012, ss. 25-26). 1492-1512 tarihleri arasında Moskova Büyük Knezliği batıda Lehistan-Litvanya, doğuda Altın Ordu gibi güçlü düşmanlar ile mücadele halinde olduğundan IV. İvan'ın Moskova Knezliği etrafında Rusya'nın birliğini temin etmeye yönelik mücadelesinde Ukrayna toprakları stratejik öneme sahip olmuştur. Dolayısıyla Ukrayna topraklarının özellikle Doğu Avrupa'da Altın Ordu'nun çöküşü ile birlikte bu güç boşluğunu doldurmak amacıyla Katolik Polonya-Litvanya Grandüklüğü ve Moskova Büyük Knezliği gibi birbirine rahip devletlerin güç mücadelesine sahne olduğu görülmektedir (İnalçık, 2017, ss. 107-111 ve 138). Bu noktada Katolik Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün Kiev'in mirasçısı

olduğuna yönelik söylemleri IV. İvan'ı Ukrayna toprakları üzerindeki genişleme stratejisinde Müslüman hanlıklar* dışında birincil önemde dikkat edilmesi gereken devletin Katolik Polonya-Litvanya devleti olduğu sonucuna varmasına sebebiyet vermiştir (Hosking, 2011, s. 157).

Sırasıyla Krewo ve Lyublin anlaşmalarıyla birlikte Ukrayna topraklarının Polonya'nın egemenliğinde Katoliklik inancı doğrultusunda şekillendirildiği daha önce de ifade edilmişti. Katoliklik inancı temelinde teessüs eden Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün Ukrayna toprakları üzerinde egemenlik kurabilmek için Ortodoks halkın zorla Katolikleştirilmesi siyasetini izlemesi bu toprakların geleceği konusunda dönüm noktasını teşkil edecektir. Polonya-Litvanya Grandüklüğü'nün Ukrayna topraklarının Kırım Tatarları'nın akınlarına karşı korumaktan aciz kalması Kazakları* adına "hatman" (ataman) denilen bir lider etrafında askeri olarak örgütlenmelerine sebebiyet vermiştir. 16. yüzyıldan itibaren Kazak Hatmanlığı Polonya-Rusya-Osmanlı arasındaki mücadelelerde önemli bir güç unsuru olarak stratejik hüviyete sahip olacaktır.

Katolik Polonya-Litvanya devletinin kendisine tabi olan Kazaklara yönelik baskıcı tutumunun bir dizi ayaklanmayı tetiklediği görülmektedir. Bu ayaklanmalardan en önemlisi ise 1648 tarihli Boğdan Hmelnistki Ayaklanması'dır. Hmelnistki Kazak ayaklanmasını büyük bir ihtilale dönüştürmüş ve 1648'te Polonya'yı yenerek Kiev'i ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren Ukrayna'nın, Kazak

*Hosking'e göre (2011, s. 157) Rusya'nın genişleme stratejisinde kendine rakip olabilecek bir diğer güç ise yine Altın Orda devletinin mirasçısı konumda olan Müslüman hanlıklarından biri olan Kırım Hanlığı idi. Kırım Hanlığı, Ortadoğu ve Balkanların en güçlü devleti Osmanlı İmparatorluğu tarafından desteklenmekteydi.

*Burada Kazaklar (*Cossack*) hakkında kısa bir bilgi verilmesi aydınlatıcı olacaktır: Litvanya Grandüklüğü, Polonya Krallığı ve Moskova Çarlığı gibi Avrupa step sınırlarında bulunan devletler sınırlarını Moğollara karşı korumak amacıyla müstahkem yerleşim yerleri teşkil etmişlerdir. Bu müstahkem yerleşim yerleri Kazaklar olarak isimlendirilen silahlı Doğu Avrupalı unsurların merkezini oluşturmuştur. Ukraynalı Kazaklar, Aşağı Dinyeper bölgesinde bulunan ve Kazakların merkezini teşkil eden Zaporozje Sich'in ortadan kaldırıldığı 18. yüzyılın sonlarına kadar tarih sahnesinde var olmuştur (Plokhy, 2001, s. 1). Kazak unsurlar, Altın Orda devletinin yıkılmasından sonra geriye kalan topraklarda varlığını sürdüren hayvancılıkla uğraşan savaşkan topluluklar olarak tebarüz etmiştir. Yaşadıkları alan Moskova, Polonya, Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Hanlığı, Nogay Hanlığı ve kuzeydeki kabile krallıkları ile çevrili bir coğrafyaydı. Kazakların kendilerine ait bir devletleri olmamakla birlikte birbirlerine zayıf bağlarla bağlı askeri topluluklar şeklinde yaşamaktaydılar. İlk Kazak unsurlar Don ve Dinyeper nehirlerinin aşağı bölgelerinde yaşamaktaydı. Çoğunluğu ilk dönemlerde Tatarlardan oluşmaktaydı. Bununla birlikte zamanla Slav unsurlar baskın hale gelmiş ve birçok Kazak Ortodoksluğu kabul etmiştir. IV. İvan'ın Kazakların ittifakını sağlayarak Ukrayna topraklarını ele geçirme teşebbüsünü başlatan ve böylece güney sınırlarını denetim altına alan ilk hükümdar olduğu görülmektedir (Hosking, 2011, s. 167).

Hatmanlığı idaresinde bağımsız bir unsur olarak tarih sahnesinde yerini aldığı görülmektedir. Rusya bu gelişmeleri Ortodoks Slavları aynı çatı altında toplama siyaseti bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda Moskova ve Hmelnistki arasında 8 Ocak 1654 tarihli Pereslav Antlaşması imzalanmış ve böylece Ukrayna toprakları Rusya'nın hakimiyetine girmiştir (www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420074 Erişim Tarihi: 15.08.2019).

SONUÇ

Tarih boyunca Ukrayna toprakları üzerinde cereyan eden uluslararası çatışmalarda Katoliklik-Ortodoksluk şeklinde tezahür eden karşıtlık ilişkisi Ruslar ve Polonyalılar için meşruiyet kaynağı olagelmıştır. Çatışan tarafların siyasi, askeri ve ekonomik iktidar kaynaklarını temerküz ettirmeleriyle birlikte ideolojik iktidar kaynağı olarak din kurumu da ben-öteki ilişkisi bağlamında bu karşıtlık olgusunu beslemiştir. Rusların ve Polonyalıların Hristiyanlığın farklı mezheplerine iltisak etmelerinin sebebi olarak jeopolitik kaynaklı Ukrayna toprakları üzerinde çatışan çıkarların varlığı gösterilebilir.

Bu mezhepsel bölünme Rusça “*Ortodoksluk*” anlamına gelen “pravoslavie” sözcüğü ögelerine ayrıldığında daha iyi görülebilir. Sözcük çok basitçe “*Slav töresi/hukuku*” anlamını ihtiva etmektedir. “*Pravoslavie*” sözcüğünün ihtiva ettiği bu anlam Katoliklik-Ortodoksluk temelli mezhepsel bölünmenin de kültürel izdüşümünü teşkil etmektedir. Bu kültürel izdüşüm Slavlık kavramının Ortodoksluk kavramı ile özdeş bir başka deyişle Ortodoks eşittir Slav şeklinde algılanmasını beraberinde getirmiştir. Böylece Katolikliğe iltisak etmek suretiyle zikredilen Slav töresini çiğneyen Katolik unsurlar Ruslar tarafından Rusya'nın tarihi düşmanları kategorisine sokulmuş ve kendi kültürel benliklerinin ötekisini oluşturmuştur. Bu noktadan itibaren Slavofil milliyetçi bir söylem kullanılmak suretiyle Rus olmayanlara karşı dışlayıcı ama tüm Slavları/Rusları kapsayıcı bir dil ortaya konulmuştur. Dolayısıyla günümüze kadar gelen milliyetçi söylemin özünü Slav/Ortodoks/Rus olan-Slav/Katolik/Rus olmayan şeklinde tezahür etmiştir.

KAYNAKLAR

- Arık, S. (2010). *Kuruluşundan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi*. Ankara: KÖKSAV.
- Armaoğlu, F. (2007). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Babiniotis, G. (2011). *Lexiko Tis Neas Ellinikis Glossas*. Athens: Kentro Lexikologias.
- De Madariaga, I. (2012) *Korkunç Ivan*. Çev. Emin Tanrıyar. İstanbul: Türk İş Bankası Yayınları.
- Demir, T. (2016). “*Us and The Other Differentiation in Taras Bulba*”, Cultural and Humanities Research New Reviews and Perspectives (Ed: Eyup Saritas), North America: Trafford Publishing.
- Dualı, Ş. M. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din-Devlet İlişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fedorov, V. (2001). *Pravoslavie: Pro et Contra*. Russkogo Hristianskogo Gumanitarnogo Instituta. Sankt Peterburg.
- Figes, O. (2009). *Nataşa'nın Dansı: Rusya'nın Kültürel Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Hosking, G. (2011). *Rusya ve Ruslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
<http://magazines.russ.ru/nz/2007/55/ha10.html>
<http://www.yabloko.ru/Themes/Belarus/belarus-33.html>
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420074>
- İnalçık, H. (2017). *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Mann, M. (2011). *Devletler, Savaş ve Kapitalizm, Politik Sosyoloji İncelemeleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mann, M. (2012). *İktidarın Tarihi*. Cilt-1. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Novoselyskiy, A. A. (2011). *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadelesi*. Ankara: TTK.

- Omeljan Pritsak Armağanı (A Tribute to Omeljan Pritsak). (2007). (Ed. Prof. Dr. Mehmet Alparğu ve Doç. Dr. Yücel Öztürk). Sakarya.
- Plokhly, S. (2011). *The cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*. Great Britain: Oxford University Press.
- Plokhly, S. (2017). *Avrupa'nın Kapıları Ukrayna Tarihi*. Çev: Gözde Erdoğan vd. İstanbul: Feylesof Yayınları.
- Poppe, A. (2007). *Christian Russia in the Making*. Cornwall: Ashgate Publishing.
- Rykała, A. (2017). Polonya'daki Ulusal, Etnik ve Dini Azınlıkların Oluşumları ile Tarihsel ve Coğrafi-Politik Koşulları, *Sosyal Bilimler Işığında Polonya Cumhuriyeti*. (Ed. Prof. Dr. Emin Atasoy ve Prof. Dr. Jan A. Wendt), İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Skinner, B. (2005). *The Irreparable Church Schism: Russian Orthodox Identity and Its Historical Encounter with Catholicism*. Indiana: Indiana University Press.
- Snyder, T. (2003). *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus (1569–1999)*. New Haven&London: Yale University.
- Sorokin, V. V. (2007). *Pravo i Pravoslavie*. Izd-vo. Alt. un-ta. Barnaul.
- Swan, O. E. (2015). *Kaleidoscope of Poland A Cultural Encyclopedia*. Krakow: Prolog Publishing.
- Verhovskiy, A. M. (2003). *Politicheskoe Pravoslavie*. Tsentr Sova. Moskva, 2003.
- Yoon, S. (2005). Transformation of a Ukrainian Cossack into a Russian Warrior: Gogol's 1842 "Taras Bulba". *The Slavic and East European Journal*. Vol. 49. No. 3.
- Zarycki, T. (2004). *Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity, East European Politics and Societies*. Vol. 18. No. 4.
- Zenkovsky, V.V. (1963). The Spirit of Russian Orthodoxy. *Russian Review*. Vol. 22, No. 1. pp. 38-55.